

UITGAVE MONA VAN DEN BERG PRODUCTIES

NATUUR DICHTBIJ

DE GEZICHTEN
VAN ARTIS

'ALLES VOOR
DE DIEREN'

PROEFTUIN VAN
AMSTERDAM

'KIJK, LEER,
WAARDEER'

ARTIS

► VOORWOORD

OOG IN OOG MET ANDER LEVEN

Waarom voelen we ons goed na een dag op de hei of een wandeling aan het strand? Omdat natuur in ons DNA zit: we zijn er op zoveel verschillende manieren mee verweven. We zijn ons daar om verschillende redenen alleen niet altijd meer van bewust, waardoor we met onze rug naar natuur zijn gaan leven.

Natuur herinnert ons in deze tijd op verschillende manieren dat alles met elkaar verbonden is. Planten en dieren sterven massaal uit en het klimaat verandert sneller dan ooit. Om de aarde leefbaar te houden, moeten wij nu veranderen: ons gedrag, onze houding, onze blik op natuur. En elke stap die je daarin neemt, doet ertoe.

ARTIS wil die positieve verandering teweegbrengen, een toonaangevend voorbeeld zijn. Jou als bezoeker het volledige verhaal van de mens in zijn natuurlijke omgeving vertellen en laten ervaren. Met dieren, bomen, planten, microben en zelfs de aarde als geheel. Zodat je weer van natuur gaat houden en ervoor wilt zorgen. En die liefde begint met zintuiglijk contact, oog in oog met ander leven.

Sinds de oprichting in 1838 is ARTIS de vertrouwde, groene achtertuin van vele Amsterdammers. Tegelijkertijd zijn we over de jaren heen onmiskenbaar veranderd. Dierverblijven zijn en worden vernieuwd, musea geopend, rijksmonumenten duurzaam gerestaureerd en we zijn een botanische tuin geworden. In 2030 willen we klimaatpositief zijn. De komende jaren blijft ARTIS, samen met onze partners, ontwikkelen. Zodat we dé plek blijven om de grootste uitdagingen waar we met zijn allen voor staan, persoonlijk, klein en voelbaar maken.

In deze bijlage komen verschillende bevroegen collega's en ARTIS-ambassadeur Humberto Tan aan het woord over alles wat ARTIS omvat. Allemaal ademen ze ARTIS en liefde voor natuur. Ze vertellen over de proeftuin die we zijn, het belang van fysieke ontmoeting met natuur en de rol van onze dierentuin. Over een ARTIS dat geen dag hetzelfde is en de natuurverhalen die zij met iedereen willen delen. Laat je verwonderen, inspireren en verklein samen met ons de afstand tot natuur. Om zo met elkaar grote stappen te zetten op weg naar een gezonde wereld voor ál het leven.

Rembrandt Sutorius
ARTIS-directeur

'Natuur zit in ons DNA'

Foto: Mona van den Berg

ARTIS

ARTIS is een stichting zonder winst oogmerk, een plek midden in de stad waar je al het andere leven kunt ontmoeten, van de allerkleinste microbe tot het allergrootste landdier, de netgiraffe.

Leer van natuur met ARTIS

7.000 natuureducatieve activiteiten per jaar, dat zijn er 20 per dag.

Lezingen, workshops en cursussen Van sterrenkunde voor beginners tot fotografieworkshop.

Gratis toegang tot onze musea voor kinderen tot en met 12 jaar.

Bij jaarlijks 1,3 miljoen bezoekers liefde voor natuur stimuleren, waarvan 140.000 scholieren en studenten.

30% jonger dan 12 jaar.

Leerstoelen

Samen met Universiteit Leiden bekleedt ARTIS de leerstoel Cognitieve Gedragsecologie, waarin we de evolutionaire ontwikkeling van ons primatenbrein onderzoeken.

ARTIS-Micropia en de Vrije Universiteit bekleden de gezamenlijke leerstoel microbiologie, die het microbiom van mens & dier onderzoekt.

Ervaar natuur met ARTIS

Eén van de vijf oudste dierentuinen ter wereld.

Een botanische tuin, met inheemse planten, proef 200 soorten kruiden in de eetbare tuinen.

Een natuurtuin met historisch erfgoed: 26 rijksmonumenten en 1 gemeentelijk monument.

Met 300 soorten en in totaal 800 bomen is ARTIS een arboretum.

Ontdek het belang van water en het onderwaterleven in het ARTIS-Aquarium, geopend in voorjaar 2026.

Ontdek het kleinste leven in ARTIS-Micropia en de verbinding tussen jou en al het andere leven in het ARTIS-Groote Museum.

Reis door het heelal in het ARTIS-Planetarium.

Zorg samen voor natuur met ARTIS

Van de eikelmuis in Limburg tot de Afrikaanse pinguin in Zuid-Afrika. ARTIS steunt gemiddeld 12 tot 14 projecten per jaar.

Door de lichten uit te doen maakt ARTIS van het park de donkerste hotspot voor biodiversiteit in de stad.

Sinds 2021 volledig vegetarische & bijna volledig plantaardige horeca.

ARTIS recyclet 95% van alle afvalstromen, van olifantenpoep tot de prullenbakken in het park.

ARTIS is in 2030 volledig van het gas af. Warmte en koeling ontlenen we aan het omliggende grachtenwater.

ARTIS PARK

ARTIS MICROPIA

ARTIS GROOTE MUSEUM

ALLES VOOR DE DIEREN

ARTIS is heel bewust bezig om het beste te bieden aan de dieren in de aanwezige ruimte.

Vijfentwintig jaar werkt hij nu in Nederlandse dierentuinen, een wereld die 'zijn leven' is. En dat merk je op het moment dat manager dier & plant Tjerk ter Meulen begint te praten. Dan stroomt de liefde voor natuur in al haar levensvormen over tafel. Een gesprek over de belangrijke rol die ARTIS daarin speelt. **Tekst: Jolien Storsbergen Fotografie: Mona van den Berg**

“**W**e hebben de ambitie om zo veel mogelijk mensen te inspireren en activeren om verantwoord met natuur om te gaan. In ARTIS willen we mensen de liefde voor dieren bijbrengen. Door ze kennis te laten maken met de diversiteit in de dierenwereld. Te vertellen over de rol en het belang van dieren in natuur en inzicht te geven in hun situatie in het wild. Met als doel natuurbehoud en het in stand houden van de dierspopulatie wereldwijd.”

Heb je daarvoor een leeuw of olifant midden in de stad nodig?

“Zeker. Nog los van de vraag of het wenselijk is, kunnen de meeste mensen niet de wereld over reizen om deze dieren in het wild te zien. Bij ARTIS-Park kun je met ze kennismaken. Ze zien, ruiken en horen, en dat draagt honderd procent bij aan het bewustzijn. En ja, ze leven in een verblijf. Mét gekwalificeerde mensen daaromheen die continu met hun welzijn bezig zijn. Sociale dieren leven met

soortgenoten en/of andere diersoorten samen, ze kunnen kiezen uit een variëteit aan voedsel dat we op verschillende manieren aanbieden. We bieden ze veiligheid, een dierenarts, ze hebben geen overlevingszorgen.”

“Het is voor ons geen doel op zich om grote dieren hier te houden, maar feit is dat de situatie van een heleboel van deze diersoorten in het wild niet veilig is. Hun natuurlijke habitat neemt af of verdwijnt, er wordt op ze gejaagd en ook klimaatverandering en vervuiling spelen een rol. Leven in het wild is geen ideaalplaatje, hoe graag we dat ook willen. Aan ons de taak om goed uit te leggen waarom de dieren hier bijdragen aan een verbetering van de situatie in hun natuurlijke habitat, wat we daarvoor doen en hoe.”

ARTIS-Park is de oudste dierentuin van het land, wat zijn de uitdagingen?

“We zijn heel bewust bezig om het beste te bieden aan de die-

ren in de aanwezige ruimte, die door onze ligging beperkt is, en tegelijkertijd met zorg onze 26 rijksmonumenten te behouden. De keuze welke dieren wel of niet blijven en komen, is daarin evident. We werken nauw samen met dierentuinen wereldwijd; welke soorten houden we waar, welke dieren kunnen goed bij elkaar, welk onderzoek is nodig, soortbehoudprogramma's.”

‘Het zien, ruiken en horen van de dieren in ARTIS draagt bij aan bewustzijn bezoeker’

Wat is belangrijk om het zo goed mogelijk te doen voor de dieren?

“Het hebben van een eigen keuze, zoals het wel of niet zichtbaar zijn,

is wat mij betreft een belangrijk onderdeel voor goed welzijn. In het nieuwe, ruimere verblijf heeft bijvoorbeeld de leeuw nu meer keuzes: hoog op de rotsen waar hij overzicht heeft, of juist laag tussen de begroeiing, in de zon of schaduw, bij de groep of even alleen, zichtbaar of juist niet. Bezoekers moeten nu bewust kijken en dan pikken ze ook allerlei informatie op van de educatieobjecten die daar zijn of uit de verhalen van onze vrijwilligers. En dan heb je, ook als je de leeuw niet hebt gezien, toch wat geleerd.”

Welke ontwikkelingen staan op stapel?

“Naast de grote restauratie van het Aquarium gaan we dit jaar aan

de slag met het monumentale Kerberterras (het voormalige leeuwenverblijf) en de iconische apenrots bij de ingang van ARTIS-Park. Beide plekken worden in ere hersteld en geschikt gemaakt om onderdeel te worden van respectievelijk het lemurenverblijf en het rode pandaverblijf. Er komt beplanting passend bij hun natuurlijke leefomgeving en we gaan de hoogte in met boomverbindingen om meer ruimte te creëren.”

“Daarnaast zijn we bezig met de ontwikkeling van het achterste gedeelte van ARTIS, waar de mensapen en zeeleeuwen verblijven. Of we ze kunnen behouden, door ze meer ruimte en keuzevrijheid te bieden, is ook één van de vragen die op tafel ligt. Tot we de plannen van dit grote project rond hebben, doen we waar mogelijk al aanpassingen. Zichtbaar en minder zichtbaar. Zoals bij de gorilla's waar we de ruimte van hun binnerverblijf hebben verdubbeld, zodat zij zich ongezien terug kunnen trekken.”

Wanneer is ARTIS 'af'?

“Uiteindelijk zijn we nooit klaar. We hebben te maken met levende wezens, de ontwikkeling blijft. We zijn continu in beweging, maar dat betekent niet dat dingen van vandaag op morgen gerealiseerd zijn.” ●

Tjerk ter Meulen

PROEFTUIN VAN AMSTERDAM

“ARTIS is Amsterdam in het klein. Hier speelt het leven zoals in de stad, lopen we tegen dezelfde uitdagingen aan”, aldus **Savitri Groag**, coördinator duurzaamheid, die vol energie vertelt over ARTIS als ‘proeftuin van Amsterdam’. “Naast mensen natuur laten ervaren, willen we laten zien wat mogelijk is op het vlak van duurzaamheid.

Onze duurzaamheidstransitie omvat vele vlakken en is nog niet uitontwikkeld. Zo is het 's nacht volledig donker, bieden onze restaurants uitsluitend vegetarisch eten aan, recycleren we 95% van het afval en verduurzamen we onze monumentale panden. In het Aquarium maken we gebruik van levend beton: hierin zitten bacteriën die na aanraking met water, kalksteen afzetten en zo scheuren in beton weer dichtmaken. Veel van wat wij doen is in lijn met de klimaatambities van de gemeente Amsterdam. Het hergebruik van regenwater is daar één van. We hebben binnen ARTIS verschillende plekken om water op te vangen. En met de gemeente, de botanische tuinen en Waternet kijken we nu naar wateropvang in wadi's rondom de Plantage Middenlaan, verlagingen waar overtollig water naartoe stroomt. Dat helpt regenwateroverlast daar te voorkomen en wij kunnen het water gebruiken voor de tuinen en het doorspoelen van de toiletten. Planten doen het trouwens ook beter op regenwater.”

Tekst: Jolien Storsbergen
Fotografie: Mona van den Berg

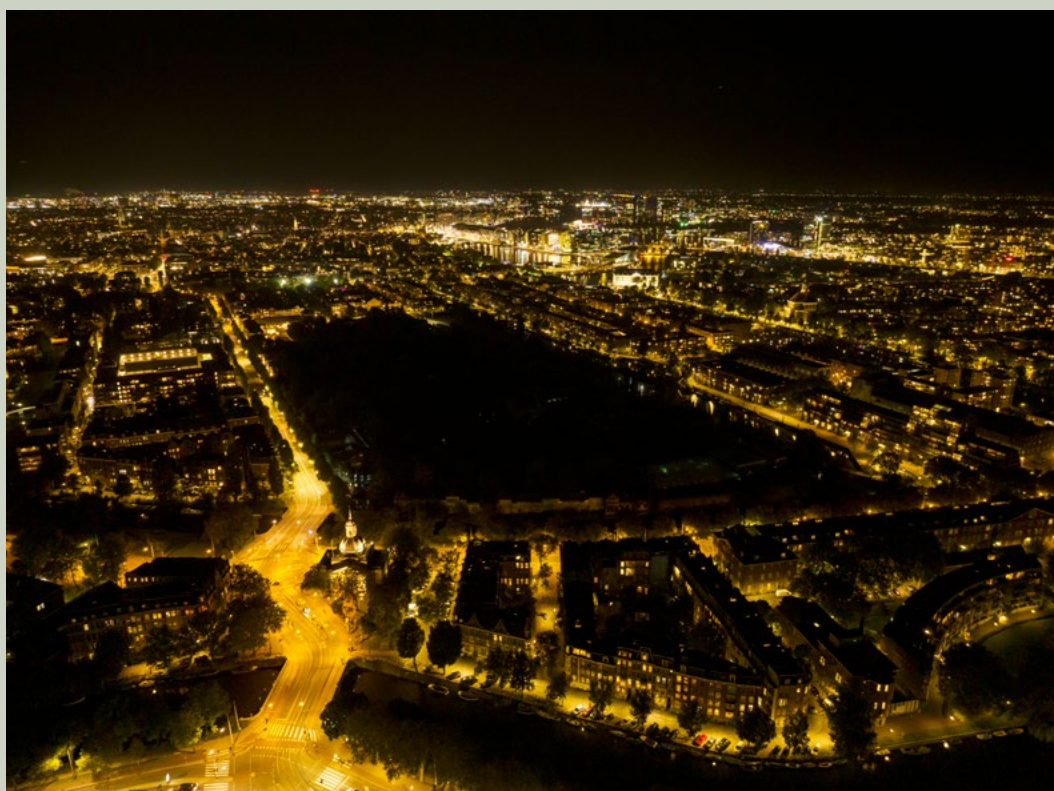

▲ “In ARTIS blazen we onze rijksmonumenten, zoals het Aquarium en het aan het Artisplein gelegen Groot Museum, nieuw leven in. Zo kunnen ook de volgende generaties genieten van deze monumenten. Monumentale gebouwen verduurzamen doen we, één voor één, met isolatie, dubbelglas, groendaken, zonnepanelen en in de toekomst aquathermie – verwarming en koeling door warmte te onttrekken uit het grachtenwater.”

▲ “In het groen zijn kalmeert niet alleen, het is ook grond voor eten. Alle planten en bloemen in onze eetbare tuin zijn van knol tot knop te gebruiken voor onze dieren en horeca. Door de seizoenen te volgen in wat je eet, volg je het ritme van natuur.”

▲ “Het dag- en nachtritme is van groot belang voor alle dieren, waaronder de mens. ‘s Nachts verlichting aan laten staan heeft grote invloed op natuur. In het donker kun je vertragen, rusten en komen de nachtdieren naar buiten.”

‘Onze duurzaamheidstransitie omvat vele vlakken’

▲ “Het aantal plant- en diersoorten neemt in snel tempo af. ARTIS zet zich in om biodiversiteit te vergroten. Naast het zorgen voor de grote dieren, bieden we ook de kleinere dieren een thuis in het insectenhotel.”

◀ “Naast regenwater zijn groen en boomrijke schaduwplekken heel belangrijk tegen hittestress. Door de ruim 800 bomen en andere planten in onze botanische tuin is ARTIS één van de koelste plekken van Amsterdam. Onder het bladerdek van een beuk is het zo 5 tot 7 graden koeler. Daar profiteren niet alleen mensen, maar ook inheemse diersoorten als kwakken en blauwe reigers van.”

Martine van Zijl Langhout

DIENARTS

“Alles wat ik doe, staat in dienst van de dieren. Het is mijn passie om mensen te leren over de vele andere levensvormen náást mensen. Helaas wordt onze verbinding met en de zorg voor natuur steeds minder. Dit terwijl biodiversiteit en een gezond ecosysteem van levensbelang zijn, ook voor ons eigen welzijn en voortbestaan. Dierentuinen spelen een belangrijke rol in natuurbehoud door soortbehoudsprogramma's, onderzoek en door kennis en liefde voor wilde dieren over te brengen. De dieren in ARTIS zijn de ambassadeurs van hun soortgenoten, zodat we de dieren in het wild beter gaan beschermen.”

De gezichten van ARTIS

Dagelijks zetten vele medewerkers en vrijwilligers zich in om ARTIS de magische natuurplek te laten zijn die het is. Waar ervaren van, verbinding met, zorgen voor en leren over natuur in al haar levensvormen centraal staat. Met zichtbare liefde vertellen zij over hun ARTIS. “Na tien jaar ontdek ik nog steeds nieuwe dingen.”

Tekst: Jolien Storsbergen Fotografie: Mona van den Berg

‘De dieren in ARTIS zijn de ambassadeurs van hun soortgenoten in het wild’

Milo Grootjen

HOOFD ARTIS-PLANETARIUM

“Het Planetarium gaat over het allergrootste: het heelal. De sterrenhemel is een stukje ongerepte natuur en wanneer je daarnaar kijkt, voel je als vanzelf de vertraging. En andersom, als je vanuit de ruimte naar de aarde kijkt, dan krijgt bijna iedereen een emotionele reactie. Een gevoel van willen zorgen voor, van verliefdheid. Ik word daar zelf ook nog altijd stil van. Het zijn primaire reacties van verbinding en inzicht. Dat we op een unieke plek leven, precies de juiste plek in ons zonnestelsel, op een planeet die voor ons zorgt.”

Alex Huiberse

CURATOR ARTIS-AQUARIUM

“In het gerestaureerde 140 jaar oude ARTIS-Aquarium (opening 2026) komt alles samen wat ARTIS is: de botanische tuinen, dieren, microben, het belang van schoon water, levensritme, duurzaamheid. Ieder aquarium is een ecosysteem op zich. Na tien jaar ontdek ik nog steeds nieuwe dingen. Door meer te vertellen over het onderwaterleven en water in de breedste zin van het woord willen we bewustwording creëren dat water van levensbelang is voor al het leven en dat alles, zowel onder als boven water, met elkaar in verbinding staat.”

Eline van Bloois

LABORANT & EDUCATOR ARTIS-MICROPIA

“ARTIS-Micropia is het enige museum ter wereld dat volledig is toegelegd op microben. Het is heel bijzonder om het allerkleinste leven dat je met het blote oog niet ziet, zichtbaar te maken aan bezoekers. Ze bewust te maken hoe hartstikke belangrijk microben zijn; ik kan niks bedenken waarin microben géén rol spelen. We willen de positieve kant van microben belichten, want 95% van de microben is goed of neutraal en daar hoor je weinig over. Het museum is een unieke plek en dat voel ik iedere dag weer. Als je ervoor openstaat, ga je altijd met iets nieuws geleerd naar huis.”

‘Wie naar de sterrenhemel kijkt, voelt als vanzelf de vertraging’

Roy Molenkamp

HOVENIER

“Elke ochtend start ik in de vlindertuin. Van de eerste tot de laatste steen ben ik bezig geweest met de bouw. De rust, het gefladder van de vlinders, het geluid van de kikkers die zingen als het water klettert. Je waant je in een stukje regenwoud, het is echt een magisch plekje. ARTIS is als groene long in hartje Amsterdam de mooiste plek waar je kunt zijn. Door de dieren, de mensen en vooral het groen. De verscheidenheid aan bomen, insectenhôtels, planten en bloemen die door de seizoenen heen bloeien, zij tonen het belang van stadsnatuur. Zowel buiten als binnen dragen wij als hoveniers ook bij aan het dierenwelzijn, door zo goed mogelijk de natuurlijke biotoop van een dier na te bootsen.”

‘Het is gaaf om te zien wat de geurtunnel bij mensen naar boven brengt’

Kelly Willersen

**EDUCATOR & PROGRAMMAMAKER
ARTIS-GROOTE MUSEUM**

“In het Groote Museum proberen we bezoekers direct aan het dier te relateren, je terug te plaatsen in natuur, de verbinding te zoeken. Vooral de geurtunnel is voor mij een heel bijzondere plek. Alles wat leeft, verspreidt en onderscheidt geuren – om jezelf te beschermen tegen gevaar, eten te vinden, je voort te planten. Het roept herinneringen en emoties op. Ik heb zelf veel geurherinneringen en het is gaaf om te zien wat de tunnel bij mensen naar boven brengt. Een museum met interactieve elementen is overigens niet alleen voor kinderen. Volwassenen vergeten soms dat iets ‘doen’ een waardevolle en leuke manier is om iets nieuws te ontdekken.”

Hij vertelt net zo enthousiast over een 'simpele' spreek in de dakgoot als de overweldigende natuur van het Surinaamse regenwoud. Presentator, (sport)journalist en fervent natuurfotograaf Humberto Tan heeft oog voor de schoonheid van natuur. "Mijn camera helpt me focussen, ik ga er beter van kijken."

Tekst: Jolien Storsbergen Fotografie: Mona van den Berg

Humberto Tan: 'De schoonheid van natuur zit niet ver, het zit ook in hartje Amsterdam.'

Een aantal weken verbleef hij afgelopen jaar in het regenwoud van Suriname. Observerend, luisterend, de geuren opsnuivend en foto's makend. "Het Amazonegebied is van een niet te beschrijven schoonheid. Alles leeft, bloeit, zoemt, het is een kakofonie aan geluiden. Het was fascinerend, ik werd er stil van. Natuur in Suriname is groots, maar juist ook het kleine is zo mooi."

"En dat heb je net zo goed in Nederland. In de ochtend op de heide met dauwdruppels op het groen. Het ochtendgezing van de merel en de vink. Het gekwaak van de kikkers, de zangvogels van de avond. De spreek in de dakgoot. Je denkt misschien 'wat is er nu bijzonder aan dat kleine zwarte vogeltje', maar als de zon op zijn veren valt, toont zijn verendek een waaier aan kleuren. Dan is de spreek net zo mooi als de cock of the rock, een oranje zangvogel die in Zuid-Amerika voorkomt. Wat ik wil zeggen; de schoonheid van natuur zit niet ver, het zit ook in hartje Amsterdam. Het gaat erom dat je luistert en kijkt, het wil zien en horen. Pas dan kun je het ook waarderen."

Gezond verstand

In één adem door vervolgt hij – en nee hij wil niet de dominee spelen, 'het gaat om kleine dingen en gezond verstand': "Tijdens de pandemie hebben veel mensen een herwaardering gekregen voor natuur. We gingen naar buiten, wandelen, fietsen. Natuur heeft heel veel invloed op het gemoed; je voelt je rustiger en gezonder. Maar we zijn die waarde vervolgens ook weer snel vergeten. Kijk naar de reacties op het feit dat de doppen aan de plastic flessen vast komen te zitten. Terwijl er anders tientallen miljoenen dopjes in de natuur terecht komen. Alleen al de gevolgen op het strand; het komt in het water, dieren pikken het op en dan komt het overal. Daarom zitten die doppen nu vast, omdat het verschrikkelijk slecht is voor de natuur. We moeten verder kijken dan ons eigen genot, dan de economische waarde. Natuur, dat is waarde. Waarde voor onze gezondheid."

'De pandemie zorgde voor een herwaardering voor natuur. Helaas zijn veel mensen dat alweer kwijt'

Verhalenverzamelaar

Tan: "En die natuur moeten we samen beschermen. Juist als je het nog hebt, moet je ervoor vechten om het te behouden, om het uit te breiden zelfs. We moeten niet pas als het probleem zichtbaar wordt, als we het persoonlijk merken, wat gaan doen. Want dan is het al te laat." De afgelopen maanden was het ARTIS-Groote Museum 'één van de mooiste gebouwen van Amsterdam', het toneel

van een door Tan samengestelde tentoonstelling 'Door de ogen van'. Met fotografie en natuurhistorische objecten heeft hij natuur dicht bij de Amsterdammers en de bezoekers van ARTIS willen brengen. Enthousiast: "Simpelweg door schoonheid te laten zien. Aan de ene kant met de overweldigende natuur van Suriname, aan de andere kant met de kracht en pracht van onze eigen omgeving in Nederland. Met

mijn foto's leg ik dieren en planten, maar ook mensen die honderd jaar oud zijn en met natuur leven vast. Voor mezelf, ik ben een verhalenverzamelaar, en om anderen te inspireren en verbinden. Mijn camera helpt me daarbij focussen, ik ga er beter van kijken."

Alles verbonden

Zijn connectie met ARTIS is er één voor het leven: "Als kind, met mijn eigen kinderen en nog altijd is het een plek waar ik met veel plezier naar toe ga. Een moderne dierentuin is wat mij betreft meer dan dieren en dat zie je bij ARTIS. Het brengt natuur op verschillende manieren dichterbij - met Micropro, het Planetarium, in de tuin, met de dieren. Ze laten zien dat alles met elkaar verbonden is. Die educatie en ook de soortbehoudprogramma's zijn wat mij betreft het belangrijkste. En natuurlijk dat ze aan de hoogste eisen van zorg, van dierwelzijn voldoen. Het is belangrijk dat ARTIS blijft - dat kinderen, mensen van alle leeftijden, kennis kunnen maken met natuur, kunnen leren. Om de kans te krijgen iets mooi te vinden, ervan te houden, om het te beschermen." ●

Dit zijn de mensen van ARTIS en Artis de Partis. Ze staan 365 dagen per jaar voor je klaar. Kom ook langs en ontdek dat ARTIS geen dag hetzelfde is!

Word vanaf 1 november lid en krijg 3 maanden gratis.

www.artis.nl/lidworden

ARTIS